

**Метелюк І. В., Войцішук Ж. В.,**  
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

## ДЖЕРЕЛА ПОХОДЖЕННЯ ПРИСЛІВ'ІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

*Стаття присвячена визначенню основних джерел, факторів й першопричин походження прислів'їв німецької мови, а також простеженню шляхів їх виникнення. Ці лаконічні вислови з'явилися багато століть тому й пов'язані із трудовою діяльністю, побутом і культурою людей.*

**Ключові слова:** прислів'я, фразеологія, фразеологічна одиниця, значення, процеси розвитку мови, переклад, фольклорний жанр, зовнішні суспільні фактори, історичний досвід, література, культура, побут.

*Статья посвящена определению основных источников, факторов и первопричин происхождения пословиц, а также прослеживанию путей их возникновения. Эти сжатые лаконичные высказывания появились много веков назад и связаны с трудовой деятельностью, бытом и культурой людей.*

**Ключевые слова:** пословица, фразеология, фразеологическая единица, значение, процессы развития языка, перевод, фольклорный жанр, внешние общественные факторы, исторический опыт, литература, культура, быт.

*This article focuses on the determination and studying of the main sources, factors and the initial origins of German proverbs. These short sayings which appeared many centuries ago are related to activities, life and culture of people.*

**Key words:** proverb, phraseology, phraseological unit, meaning, development processes, translation, folk genre, external social factors, historical experience, literature, culture, life.

**Постановка проблеми.** Дуже лаконічним, але водночас інформативним, й, можливо, найбільш уживаним повідомленням далеких часів були, є і залишаться прислів'я. В усній народній творчості прислів'я посідають особливе місце хоча б тому, що їх з повним правом можна віднести до пам'яток літератури, історії, логіки, мови. Невичерпна скарбниця мудрості творилася народом упродовж віків, передавалася із вуст у уста, і є чи не єдиним фольклорним жанром, функціонування якого з плином часу не звужується.

Прислів'я – стійка фольклорна формула, синтаксично завершена, ритмічно та фонічно організована, яка вживається у мовленні на підставі аналогії, містить лаконічну образно-емоційну характеристику певного явища, життєвого досвіду, конкретної ситуації [3, с. 271].

Отже, прислів'я як різновид фольклорного жанру являє собою судження, що має закінчену думку, виступає як закінчене речення, і вміє стисло й образно передавати характер, вдачу як народу у цілому, так і його окремих прошарків, груп, індивідуальностей.

Зміст прислів'їв невичерпний. Життя, побут, звичаї, взаємини людей, явища природи, біль і гнів, мрії й сподівання, сила духу – ось далеко не весь перелік усього того, що зафіксовано у них [4, с. 3].

Окрім свого смислового навантаження, вони роблять нашу мову яскравою й виразною. Прислів'я народів світу мають багато спільного, але поряд з цим існують так звані специфічні особливості, які належним чином характеризують колорит самобутньої культури певного народу, його багатотисячлітню історію. В прислів'ях співіснують глибоке значення і народна мудрість, джерельна база яких взята з народної поезики і фольклору. Вони надають нам можливість відстежити розвиток культури, традицій й історії народу, пізнати, що таке добро і зло, відчути, що прислів'я, як невичерпні джерела мудрості, є чудовим засобом для виховання у людині почуття гідності, духовності.

**Метою даної статті** є простежити шляхи виникнення і джерела походження прислів'їв німецької мови.

Поставлена мета передбачає вирішення наступних **завдань:**

- визначити основні джерела, фактори та першопричини походження прислів'їв німецької мови;
- простежити шляхи їх виникнення.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Незважаючи на те, що проблемам німецької фразеології вітчизняні та німецькі лінгвісти приділяють велику увагу, окремі питання цієї порівняно нової галузі висвітлені ще недостатньо. До таких питань слід віднести, насамперед, дослідження шляхів виникнення фразеологічних одиниць. Лише у працях А.П. Хазанович і Л.А. Липської цій проблемі присвячені окремі розділи, у яких автори аналізують історичні фактори, що зумовили появу і вживання у переносному значенні ідіоматичних зворотів. У інших дослідженнях трактуються лише окремі моменти, що пояснюють етимологію тих чи інших фразеологічних одиниць.

Велике значення для розвитку вчення про фразеологію мають праці акад. В.В. Виноградова. Основне значення його семантичної теорії фразеології полягає в тому, що завдяки їй фразеологічні одиниці були виділені у системі мови як лексичні комплекси, що відрізняються семантичною своєрідністю. За ступенем семантичної спаяності, В.В. Виноградов розрізняє три типи фразеологізмів: зрощення, або ідіоми, фразеологічні єдності й фразеологічні сполучення. Питання класифікації фразеологічних одиниць у німецькій мові широко висвітлене в працях проф. Чернишової І.І., яка розділяє чотири типи словосполучень: фразеологічні одиниці, фразеологізовані сполучення, типові конструкції, лексичні єдності.

Головним напрямком праць німецьких лінгвістів залишаються дослідження етимології окремих фразеологізмів або тематична систематизація ідіоматичного матеріалу. До лексикографічних джерел, що мають етимологічний характер досліджень, належать праці відомих німецьких лінгвістів В. Борхардта, Г. Бюхмана, Я. Грімма, Ф. Зейлера, Ф. Клуге, Г. Пауля, К. Пуецфельда, А. Ріхтера, Г. Шрадера та ін. Проте цінний фактичний матеріал у працях німецьких мовознавців часто немає теоретичного обґрунтування. Це стосується, зокрема, проблеми шляхів виникнення та джерел утворення фразеологічних зворотів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Виникнення фразеологічних одиниць зумовлене необхідністю позначити нові поняття, які виникають у житті народу, або висвітлити вже існуючі поняття у мові з якогось іншого боку, надаючи їм нового стилістичного відтінку.

Професійна діяльність людини, жаргонна лексика, певні соціальні умови та різні життєві ситуації, міфологія і сучасна художня література, окремі історичні факти послужили основою появи багатьох прислів'їв.

Походження великої групи прислів'їв пов'язане з різними сферами діяльності людини. Вони виникли в основному на базі вільних словосполучень, які відображали різноманітну професійну діяльність. Такі прислів'я з'являлися у вузькому професійному середовищі і були зрозумілі всім членам колективу, оскільки вони служили для позначення суспільної практики, яка існувала у цьому колективі. Вийшовши за межі вузького професійного середовища, прислів'я, яке вживалося там у буквальному значенні, набуло переносного значення. Воно сприймалося як образний вираз, оскільки легко пов'язувалося з існуючою в реальній дійсності суспільною практикою. Проте з часом згадана суспільна практика зникла з життя колективу, а зв'язок між прямим та переносним значеннями прислів'я поступово слабнув і нарешті зовсім губився [2, с. 20].

Походження деяких прислів'їв пов'язане з працею ремісників, пізніше основою появи багатьох з них стало промислове виробництво. Наприклад, прислів'я *wo gehobelt wird, fallen Späne* – ліс рубають, тріски летять – походить з лісорубської справи; *besser zweimal messen als einmal vergessen (erst besinnen, dann beginnen; erst wägen, dann wagen)* – з практики шевців; *viel Geschrei und wenig Wolle* – з побуту мешканців сільської місцевості. В основі виникнення звороту лежить комічний образ вівчаря, який вирішив постригти вівцю і одержав не стільки вовни, скільки начувся галасу. Не виключена можливість, що зворот виник внаслідок перекидання слова «*Schererei*» – «стриження». Первісне значення звороту було: багато метушні під час стриження овець і мало вовни. Його переносне значення: багато галасу даремно; з великої хмари малий дощ; багато дива, мало млива; діла на копійку, а балачок на карбованець [2, с. 21].

Полювання, рибальство послужили базою виникнення багатьох яскравих прислів'їв: *Die Raben müssen einen Geier haben* [6, с. 119] – для того й муха на світі, щоб ліниві вдень не спали; *Klingt es nicht, so klappert's doch (unter den Blinden ist der Einäugige König)* [6, с. 387] – На безриб'ї і рак риба. *Viele Hunde sind des Hasen Tod* [6, с. 354]. – Де багато собак, там зайцю смерть. *Zwei Hunde an einem Bein kommen selten überei* [6, с. 354]. – Два ведмеді в одному барлогу не живуть.

Розвиток науки, культури, мистецтва викликав до життя таке прислів'я: *Wer A sagt, muß auch B sagen* [2, с. 29]. Прислів'я зафіксоване в XVI столітті. Воно запозичене з лексики початкової школи. Його значення: хто сказав А, повинен сказати Б; взявся за гуж, не кажи, що не дуж; завів пісню, то й веди до кінця.

З практики судочинства та канцелярського життя походять вирази: *Die Sonne bringt es an den Tag* [5, с. 66]. Сонце відіграло велику роль у здійсненні судочинства в давні часи. Так, суд міг відбуватися тільки при сонячному світлі; свідків приводили до присяги лицем до сонця; запитуючи рішення суду, суддя повинен був стояти, повернувшись лицем до сонця і т. д. Звідси і значення виразу: правда і з дна моря виринає; вийде наверх, як олива на воді. Римованим варіантом цього прислів'я є наступне: *Es kommt alles an den Tag, was unterm Schnee verbogen lag* [1, с. 132]. *Die Ahle im Sack verrät sich durch ihre Spitze* [6, с. 24]. – це аналог українського прислів'я: шила в мішку не сховати.

Зміст звороту «*Aller guten Dinge sind drei*» [7, с. 127] пов'язаний з числом «*drei*». Як відомо, число три, як і число сім, мало магічне значення. Слово «*Ding*» у звороті виступає в своєму первісному значенні – «суд». Згідно з правилами судочинства, обвинуваченого тричі викликали на суд – (*zum Ding*). Якщо він не з'являвся, то справа вирішувалась у його відсутність й часто не на його користь. Якщо ж він з'являвся в суд після третього виклику, то міг розраховувати на більш сприятливе рішення. Звідси значення звороту: бог трійцю любить.

Ідіоматичні звороти, прислів'я, що відображають специфічні галузі діяльності людини, соціальні умови її життя тощо, є в переважній більшості національно замкнуті фразеологічні одиниці. Проте є ідіоми, у яких образ не затемнений, він ще відчувається. Походження таких зворотів не пов'язане з законами розвитку даної мови, а також з якими-небудь специфічними національними рисами народу. У таких зворотах відображається загальний характер розвитку законів мислення, спільними життєвими умовами багатьох народів, тому такі фразеологізми трапляються і в інших мовах. Поряд з німецькими прислів'ями: *Man muss das Eisen schmieden, solange es heiß ist; Lügen haben kurze Beine; wer lügt, der stiehlt* [2, с. 22] існують відповідні вирази в українській мові: куй залізо, поки гаряче; брехнею далеко не зайдеш; хто бреше, той і краде.

Слід зауважити, що виникнення окремих прислів'їв не пов'язане з фаховою діяльністю людини, вони з'явилися внаслідок узагальнення різних життєвих спостережень: *Der eine hat die Mühe, der andere schöpft die Brühe* [2, с. 23] – до готового хліба знайдеться губа.

Джерелом поповнення фонду фразеологічних одиниць є також художня та публіцистична література. Літературні цитати, авторські афоризми, сентенції широко використовуються у мові. Відірвавшись від своїх першоджерел, вони перетворюються на сталі словосполучення. Наприклад: *Geteilte Freude ist doppelte Freude, geteilter Schmerz ist halber Schmerz* [6, с. 224]. А прислів'я: *Gemeinsam Unglück rüstet wohl*. – поділена радість – подвійна радість, поділене горе – півгоря можна сміливо вважати близьким йому за значенням.

Слід зазначити, що посилення на певного автора того чи іншого вислову не завжди може бути точним, оскільки зворот міг існувати вже у мові, а даний автор лише першим вжив його у своєму творі.

Окрему групу становлять прислів'я, утворення яких пов'язане з забутими історичними фактами або подіями. Тут в основі лежить не літературний твір або висловлення якої-небудь видатної особи, а поодинокий факт або подія. Наприклад: *Erst abwarten, dann Tee trinken!* (також *abwarten und Tee trinken*) [2, с. 36] (дослівно: спочатку почекати, потім уже чай пити). Вираз вживається з 20 – 30х років XIX століття. В той час були дуже модні так звані «естетичні бесіди за чашкою чаю» (*ästhetische Tees*). Чай на цих бесідах подавали дуже

пізно. Це й послужило основою для переосмислення звороту, який в сучасній мові означає: більше терпіння; запасемося терпінням; поживемо – побачимо.

**Висновки.** Отже, як внутрішні процеси розвитку мови, так і зовнішні суспільні фактори життя і діяльності людини відіграють вирішальну роль у виникненні прислів'їв та подальшому розвитку фразеології. Прислів'я завжди залишаються актуальними, відображаючи багатий історичний досвід народу. Ці стислі лаконічні вислови, що з'явилися багато століть тому, пов'язані з трудовою діяльністю, побутом і культурою людей, а також завжди відображають правдиві явища.

#### **Література:**

1. Вентлянд О. А. Deutsche Sprichwörter und Redensarten / О. А. Вентлянд. – Дніпропетровськ : Січ, 1994. – 187 с.
2. Гаврись В. Г. Сталі сполучення слів у сучасній німецькій мові / В. Г. Гаврись. – К. : Рад. школа, 1971.
3. Літературознавча енциклопедія. / В 2-х т. – К. : Академія, 2007.
4. Українські прислів'я, приказки та загадки / Упоряд. та перед. Н.Сойко. – К. : Школа, 2001. – 176 с.
5. Немецкие пословицы и поговорки. Сост. В.К. Шалагина. – М. : Институт международных отношений, 1962.
6. Немецко-украинский фразеологический словарь. / В 2-х т. / Сост. В. И. Гаврись, О. П. Пророченко. – К. : Рад. школа, 1981.
7. Немецко-украинский фразеологический словарь. Сост. Л. Э. Бинович, Н. Н. Гришин. Издание второе. – М. : Рус. яз., 1975.